

Lantos Erzsébet*

A BESZÉDHEZ VALÓ VISZONY A MAGYAR FELSŐOKTATÁSBAN

A felsőoktatásban tanító tanárok (és tanuló hallgatók) beszédhez való viszonyának kérdőíves vizsgálata

Bevezetés

A tanítás ősi mesterségét tanulmányozva az emberi szó erejét mindig a tudás átörökítésének legfőbb hordozójaként találtam. A pedagógus kommunikációs kompetenciájának régtől fogva legmértányoltabb összetevője a beszéd-képessége, „rétori tudása”. Az európai kultúrában (és nyomatékosan a nevelés intézményeiben) sok századon át a klasszikus retorika töltötte be az uralkodó szerepet. Általánosan elfogadott nézet volt, hogy aki alaposan elsajátít egy ismeretet, az tanítani is tudja. Ezért, különleges hangsúlyt fektettek az ismeretközlés hordozójára, a gondolat ősi hangszerének megszólaltatására, a beszédre.

A beszéd felsőoktatásban betöltött szerepét, napjainkig tartó létjogosultságát egyetlen tudományos munka sem kérdőjelezi meg, csupán evidenciaként kezeli. De honnét jön majd a tudás, amikor kiállunk és „jó szóval” próbálunk oktatni előadásainkban, magyarázatainkkal, hiszen nemcsak a magyar felsőoktatásból általában, de a tanár szakok tantárgylistájáról is hiányzik a gyakorlati beszédoktatás.

Napjainkban (a legfejlettebb országokban) a felnövekvő generációk mintegy fele részesül felsőfokú képzésben. Magyarországon a felsőfokú tanulmányokat folytatók száma¹ az államilag elismert 68 felsőoktatási intézmény (44 főiskola és 24 egyetem) 169 karán 409 075 hallgató (legtöbbször a tanárképzés és oktatástudomány területén tanulnak, mintegy ötvenezren). Az állományban lévő oktatók száma 23 288 fő. A foglalkoztatottak 0,8%-a akadémikus, tudományos címmel az oktatók 5,3%-a, tudományos fokozattal 36%-a rendelkezik. A nők aránya 39%, a 30 évesnél fiatalabb oktatók aránya 8%.

Kormányközi egyezmény alapján (magyar nyelv, illetve hungarológia tárgykörben) 23 ország 38 egyetemén tanítanak kiküldött vendégoktatók²: Amerikai Egye-

---

* Lantos Erzsébet beszédtanár, Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet / Marosvásárhelyi Színházművészeti Egyetem, lantose@retorika.hu

¹ Forrás: OM 2003/2004 Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás.

² Forrás: A Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet adatbázisa. A zárójelben lévő szám az oktatóhelyek számát jelöli.

sült Államok (1), Bolgár Köztársaság (2), Cseh Köztársaság (1), Egyiptomi Arab Köztársaság (1), Észtország (1), Finn Köztársaság (3), Francia Köztársaság (6), Holland Egyesült Királyság (1), Horvát Köztársaság (2), Indiai Köztársaság (1), Izrael Állam (1), Kínai Népköztársaság (1), Lengyel Köztársaság (3), Macedón Köztársaság (1), Orosz Föderáció (3), Osztrák Köztársaság (1), Románia (3), Szerbia-Montenegro (1), Szlovák Köztársaság (3), Szlovén Köztársaság (2), Török Köztársaság (1).

Tanulmányomban annak a kérdőíves felmérésnek a kivonatolására vállalkozom, amely 143 tanár (és 37 hallgató) véleményét, beszédhez való viszonyát tárja elénk, elsőként vizsgálva a területet a magyar felsőoktatásban.

1. A felmérés bemutatása

A felmérés célja kettős: egyrészt az „első kézből” történő adatgyűjtés, másrészt a vélemények rendszerezésével ráirányítani a figyelmet a problematikus területekre, a megfogalmazódott elvárásokra.

1.1 Kutatási hipotézis

A hipotézis arra a feltételezésre épül, hogy a beszéd (mint a tudás közvetítésének legáltalánosabban használt eszköze) munkaeszköz, fontos annak minta értékű használata.

- A mintaérték, a hangosítás elemeinek ismerete a mindennapi oktatómunka szempontjából haszonnal jár, ezért ismernünk kell annak sajátosságait.
- A megismertetés, a kompetencia kimunkálása a képző intézetek feladata.

1.2. Adatfelvétel

A felméréshez saját fejlesztésű kérdőívet használtam. A mintaválasztás egyrészt a felsőoktatási felvételi tájékoztató, a www.felvi.hu elektromos adatállomány, másrészt a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet³ által koordinált oktatóhelyek, illetve saját címlista alapján történt.

A felsőoktatási intézmények területi megoszlása, a költségkímélő és gyors információszerezés és feldolgozás lehetősége miatt döntöttem az internet felhasználása mellett. 2004 májusában 500 kérdőív került kiküldésre elektromos levél (e-mail) formájában. A hallgatók véleményének kérdőíves begyűjtése nem képezte az eredeti koncepció részét. Ugyanakkor ahhoz, hogy hiteles képet kaphassunk a felsőoktatási intézményekben jelenlévő beszéd megítéléséről, az oktatási folyamat mindkét szereplőjének véleményét hasznos ismerni, ezért 2005. március első két hetében a hallgatókra vonatkozó kérdőív nyilvános elhelyezésre került a [---

³ 2002 januárjától a Nemzetközi Hungarológiai Központ jogutódja. Az intézmény feladata többek között a kormányközi egyezmény alapján kiküldött vendégoktatókkal kapcsolatos minden feladat ellátása.](http://www.re-</p></div><div data-bbox=)

torika.hu, a www.felvi.hu, a www.sulinet.hu, a www.egyetem.hu, a www.foiskola.hu, és a www.diak.hu oktatási portálokon.

A kutatási anyag feldolgozásának megkezdésekor 143 tanári és 37 diák kérdőív feldolgozására került sor. Az adatmátrix elkészítéséhez és az adatelemzéshez SPSS 11 programot használtam.

1.3. A kérdőív

A kérdőívek kidolgozásánál fontos szempont volt a vizsgálat változó rendszerére jellemző magas nominális adatállomány szerepeltetése (éppen a mintabontás, a részminták képzésének maximális árnyalhatósága érdekében). A kérdőív elején és végén besoroló adatok találhatóak (csak részben egyeznek meg a tanár, illetve hallgatói kérdőíveknel). A kérdőív elején dichotóm állításokról hoztak döntést. A kérdőív végén lehetőséget kaptak a témával kapcsolatban fontosnak tartott, de arra rá nem kérdező vélemények közlésére kifejtő módban is. Az elsődleges változók (azonos mindkét kérdőívnel) a kérdőív közepén találhatóak. A mindennapi beszéd megnyilvánulással kapcsolatos megállapítások és elvárások állítások formájában kerültek megfogalmazásra. A megítélés mértékéről egy ötfokozatú skála (Likert) segítségével dönthettek jelezve az egyetértése mértékét is (1: teljes mértékben elutasítom, 2: elutasítom, 3: talán/részben, 4: egyetértek, 5: teljes mértékben egyetértek).

2. A minta

A minta (függetlenül a képzési formától és tagozattól, kartól és szakcsoporttól):

- 143 magyar felsőoktatásban tanító tanár,
- 37 magyar felsőoktatásban tanuló hallgató.

A mintára vonatkozó megszorítás, hogy az ún. nem világi képzést folytató egyházi, illetve a Magyarországon akkreditált, de külföldi felsőoktatási intézmény tanára/hallgatója nem része a mintának.

A minta rétegei:

- részt vesz tanárképzésben,
- nem vesz részt tanárképzésben,
- (csak a tanári mintánál!) államközi egyezmény keretében tanít külföldön.

2.1. Háttéradatok a tanári vélemények vizsgálatához

A tanári minta leírásánál független változóként kezeltem a tanárok által képviselt felsőoktatási intézményt és oktatási szintet, a tanárképzésben való részvételt, a válaszadó nemét, beosztását és hogy hol fejt ki oktatói tevékenységét, valamint a tanítási évek számát, az előadástartás rendszerességére, a tanított csoport létszámára, a szóbeli számonkérésre vonatkozó válaszokat, illetve, hogy felsőfokú tanulmányai alatt részesült-e beszédoktatásban. A beszéd megítélésére vonatkozó véleményeket ezek függvényében elemeztem.

A felmérésben részt vevő tanárok 36 felsőoktatási intézmény 51 karát képviselik. Ebből 29 egyetem (beleértve a 18 külföldi egyetemet is) és 7 főiskola. A minta közel felét két nagy tudományegyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem – BTK, TÁTK, PPK, TÓFK, ÁJK (30%) és a Szegedi Tudományegyetem – JTFK, BTK (20%) adja. A Debreceni Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Budapesti Gazdasági Főiskola, a Berzsenyi Dániel Főiskola mellett az Eszterházy Károly Főiskola, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a Semmelweis Egyetem, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola éppúgy megtalálható, mint a pozáni Adam Mickiewicz Egyetem, a Bécsi Egyetem, a Bordeaux 3-as Michel de Montaigne Egyetem, a Bukaresti Egyetem, a Jagelló Egyetem, a Jeruzsálemi Héber Egyetem, a Jyväskyläi Egyetem, a Károlyi Egyetem, a Ljubljanaei Egyetem, a strasbourgi Marc Bloch Egyetem, a Maribori Egyetem, a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem, a Párizs III Sorbonne Egyetem, a Pekingi Idegennyelvi Egyetem, a Rutgers New Jersey Állami Egyeteme, a Szófiai Szt. Kliment Ohridszki Tudományegyetem és a Zágrábi Egyetem.

Az egyetemi szinten oktatók aránya a magasabb (61%). A minta 65%-a tanárképes szakon tanít, így személyes példával is hozzá járul a pedagógusok képzéséhez. A nemek megoszlása közel azonos (49% férfi, 51% nő).

A minta több mint felét a vezető oktatók (professzor 20%, docens 32%) adják. A válaszadók között közel megegyező arányban találhatjuk az adjunktust (17%) és tanársegédet (18%). A felmérés szempontjából a vendégoktató (13%) nem hierarchikus elemként illeszkedik a beosztás sorba, külön kategóriát képvisel, a külföldi állomáshelyen tanítók általános megjelölése.

Az oktatói tevékenység kifejtésének helye szerint, a minta több mint 80%-a tanít hazai oktatóhelyen. A megmaradt 20% -ból 13% külföldi oktatóhelyen, 7% mindkét helyen tanít (e két kategóriát a további elemzéseknél a kis elemszám (18 fő, 9 fő) és a válaszok közötti hasonlóság miatt összevontan kezelttem). A beosztásra és az oktatói tevékenység kifejtésének helyére vonatkozóan külön vizsgálatot végeztem annak megállapítására, hogy van-e jelentősnek mondható különbség az egyes részminták beszédmegítélésében, de az elvégzett variancia- analízis alapján ilyen különbség nem mutatható ki.

A pályán eltöltött idő szempontjából 5 kategóriát állítottam fel, élesen elkülönítve az abszolút pályakezdőket (0–1 év) a némi tanítási gyakorlattal már rendelkező (1–5 év) tanároktól. A kis elemszám (4 fő, 12 fő) és a válaszok közötti hasonlóság miatt e két kategóriát a további elemzéseknél összevontan kezelem.

A válaszadók közel 60%-a igen komoly szakmai tapasztalattal rendelkezik, 15-30 vagy annál is több éve van a pályán. Az előadástartás rendszeressége szempontjából a megkérdezettek 67%-a heti rendszerességgel, 21%-a naponta kiáll a katedrára. Mindössze 12% azoknak a tanároknak az aránya, akik havi rendszerességgel tartanak előadást.

A tanított csoport létszámára vonatkozóan a minta 6%-a jelölte meg a 6 főnél kisebb létszámú csoportot (valamennyien külföldi oktatóhelyen tanítanak). A legáltalánosabb oktatási létszám a 25 fő fölötti szemináriumi csoport, ez adja a minta több mint felét. Magas a 6–25 fő közötti csoporttal dolgozók aránya is (közel 40%).

Sajnos az adatokból az nem derül ki, hogy inkább az alsó (egyéni), vagy inkább a felső határhoz közelít jobban a csoportlétszám (tovább emelve a magas létszámmal dolgozók arányát).

A felsőoktatás területén tapasztalható iparosodási folyamat ellenére, meglepően sokan, a minta 43%-a használja a szóbeli számonkérési formát (20% szinte mindig, 23% az esetek 60-80%-ában), a válaszadók 27% -a egyforma súllyal használja mindkét számonkérési formát. Azok aránya, akik nem élnek a szóbeli számonkéréssel mindössze 12%.

2.2. Háttér adatok a hallgatói vélemények vizsgálatához

A hallgatói minta leírásánál független változóként kezeltem a hallgatók által képviselt felsőoktatási intézményt és oktatási szintet, képzési formát és szakcsoportot, továbbá a válaszadó nemét, a tagozatot, a finanszírozási formát, valamint a tanárképzésben való részvételt, a pálya orientációra vonatkozó választ, illetve azt, hogy tanulmányai alatt részesült-e beszédoktatásban. A beszéd megítélésére vonatkozó vélekedéseket ezek függvényében elemeztem.

A tanári mintához hasonlóan a hallgatói mintában is nagyobb súllyal van jelen az Eötvös Loránd Tudományegyetem (BTK 14%) és a Szegedi Tudományegyetem (BTK 8%), de a hallgatói mintába ugyanilyen súlyt képvisel a Szent István Egyetem – GTK, JFK 8% és a Nyíregyházi Főiskola – GTFK (ezek az intézmények nem szerepeltek a tanári oktató helyek között). Kissé alacsonyabb arányban, de mindkét felmérésben megtalálhatjuk a Berzsenyi Dániel Főiskola – TTK, BTK és a Nyugat Magyarországi Egyetem – ATFK karait. Ezek az intézmények adják a hallgatói minta közel felét. A minta másik felében sok olyan intézmény van, melyek a tanári mintában nem szerepeltek, ilyenek a Debreceni Egyetem – KTK, az ELTE-ÁJK, TÓFK, TÁTK, KF-TFK, KTIF, ME-CTFK, a Pécsi Tudomány Egyetem – FEEFI, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem – HTK, ZSKF.

A hallgatói minta 38%-a főiskolai szintű képzésben részesül. A minta fele (54%) alapképzésben, a másik fele kiegészítő (35%) és doktori képzésben (11%) vesz részt. Magas a nők részvételi aránya, 68%. 60% a nappali tagozaton tanulók aránya, ugyanakkor költségviselésre vonatkozóan közel azonos adatokat kapunk. A 14 szakcsoportból mindössze 4 (egészségügyi, katonai, rendvédelmi, szociális) nem található a mintában. A legnagyobb arányban a bölcsész (49%) és közgazdasági (22%) szakcsoport van jelen. Állami finanszírozású képzésben a hallgatók 51% a részesül. Tanárképes szakon a hallgatók 54%-a tanul, ugyanakkor a válaszadók 95%-a tartja úgy, hogy az általa választott pályán jó beszédkészség van szükség, de csak 35% azok aránya, akik részesültek beszédoktatásban.

3. A beszéd megítélése. Tanári (és hallgatói) vélekedés a beszédről

A kérdés egyrészt az, hogyan vélekednek tanáraink a beszédre vonatkozó egyes állításokról, másrészt, hogy van-e különbség a tanárok és a hallgatók beszédmegítélésében?

A kérdés első részének megválaszolásához, tekintsük át a beszédre, mint eszközhasználatra és mint megnyilvánulási módra vonatkozó alap értékeket.

A beszéd munkaeszközként való kezelésére mindössze 1 (hazai oktatóhelyen tanító adjunktus, aki heti rendszerességgel tart előadást, de a visszacsatolásnál nem szóbeli számonkérési formát használ, és nem vesz részt a pedagógusok képzésében) válaszolt nemmel. *Azaz a minta 99%-a tekinti munkaeszköznek a beszédet! (A hallgatók esetében ez 100%).*

A tanítás módjának meghatározására vonatkozó kérdés problémát jelentett a válaszadóknak. A megjegyzés rovatban többen jelezték, hogy nem tudnak dönteni, illetve csak kifejtő módban tudnának megbízható választ adni. Olyan megjegyzés is érkezett, ami azt jelezte, hogy nem érti pontosan a kérdést. A kérdés a mintaérték szerepére kérdez rá az előírással szemben. A kérdésre, hogy igaznak érzi-e a következő állítást: „Sokkal inkább aszerint tanít, ahogyan Önt is tanították, és csak kevésbé aszerint, amit tanítottak” 85 elutasítás és 54 igen válasz érkezett, vagyis a minta közel 60%-a gondolja úgy, hogy mindennapi tanításában a normatív előírásoknak megfelelően tanít, míg a válaszolók 40%-a a minta alapján, ahogyan azt a tanáraitól látta. Mind a minta szerepét, befolyásoló erejét, mind a beszédre vonatkozó normatív előírásokat és elvárásokat jól ismerjük.

Elgondolkodtató szám adatokkal szolgál az a kereszttábla elemzés, amely az oktatási szintek tanulmányi (*Felsőfokú tanulmányai alatt részesült beszédoktatásban?*) adatait veti egybe. Azok aránya, akik felsőfokú tanulmányaik alatt részesültek gyakorlati beszédoktatásban mindössze a minta 25% a (egyetemi oktatási szinten, még a 10% -ot sem éri el). *Vagyis a felsőoktatásban tanító tanárok 75%-a felsőfokú tanulmányai alatt semmilyen gyakorlati segítséget nem kapott a beszéd munkaeszközként való használatához.*

Addig, amíg a két oktatási szint tanári részmintái szignifikáns különbséget mutatnak a beszédoktatásban való részesülés tekintetében, az oktatási szintek beszédhez való viszonyában nem mutatható ki jelentős különbség. A teljes minta 82%-a fogadta volna szívesen, ugyanakkor a 15%-ot sem éri el azok aránya (azok közül akik részesültek ilyen jellegű oktatásban), akik ne tanulták volna szívesen a tárgyat.

S hogy mit gondolnak a beszédről a katedra másik oldalán ülők, a hallgatók? Saját beszédteljesítményükkel a hallgatók 70%-a elégedetlen és (1 hallgató kivételével) *mindenki igényelne ilyen jellegű felkészítést.* Ugyanakkor, tanáraink beszéd-készségével csak a hallgatók 38%-a elégedett. Szinte a teljes minta (95%) úgy gondolja, hogy *javítana az oktatás minőségén a tanárok beszélésre való felkészítése.*

Ha a kérdés második felére keressük a választ (van-e különbség a tanárok és a hallgatók beszédmegítélésében), a matematikai statisztikát kell segítségül hívjunk.

A feltevés igazolására elvégeztem a két mintás (vagy független mintás) t-próbát. A próba alapján a beszéd megítélésére vonatkozóan kilenc olyan állítás (változó) is van, melyek megítélésében jelentős különbség mutatkozik. Ennek áttekintéséhez az alábbi táblázat nyújt segítséget.

1. táblázat. A t-próba eredményei az egyes állítások tanár / hallgató független mintáira.

Változó	Tanár (N=143)		Hallgató (N=37)		szign.
	átlag	szórás	átlag	szórás	
(11) A tanár beszéde legyen mintaértékű.	4,50	,65	4,68	,53	,12
(12) A nyelvi kompetencia kimunkálása a felsőoktatási intézmény feladata.	3,07	,99	3,24	,83	,33
(13) A biztonságos beszéd alapját a megfelelő beszédlégzés teremti meg.	3,57	,92	4,05	,84	,00
(14) A tanár ismerje a beszéd technikai eszköztárát.	4,14	,91	4,41	,64	,09
(15) Aki a felsőoktatásban tanul, annak nincs szüksége beszédoktatásra. *	1,90	,94	1,43	,50	,00
(16) A megfelelő beszédstílus kontrolláló (fegyelmező/figyelmező) eszköz.	3,92	,91	3,89	,73	,88
(17) A pontosan artikulált szöveg könnyíti a megértést.	4,67	,59	4,65	,58	,83
(18) A jó hangzású beszéd motivál.	4,43	,74	4,62	,49	,14
(19) Minden nyelvtanár képes a beszéd technikai elemeinek tanítására.	2,43	,81	2,43	,83	,99
(20) A befolyásolás hatékony eszköze a beszéd.	3,62	,91	4,62	,54	,00
(21) A mondanivaló kiemelése segíti a feldolgozást.	4,49	,68	4,68	,47	,11
(22) A tanár beszéljen nyelveket.	4,42	,72	3,97	,86	,00
(23) A tanári előadás célja és feladata az érthetővé tétel.	4,38	,82	4,78	,41	,00
(24) A formai (hangzás) elemek elválaszthatatlanok a tartalmi elemektől.	3,80	,99	3,92	,82	,51
(25) A jól megválasztott beszédtempó hangulatjavító.	4,08	,75	4,22	,71	,31
(26) A tanár rendelkezzen informatikai ismeretekkel.	4,22	,80	3,76	,83	,00
(27) A megfelelő kifejezés keresése (ő-zés) nem tartozik a hallgatóságra.	2,94	1,18	3,86	,78	,00
(28) Beszéd közben törekedni kell a hang (beszédszervek) kímélésére.	3,43	,84	3,57	,80	,41
(29) A tanár ismerje beszéde sajátosságait.	4,38	,66	4,41	,59	,81
(30) A beszédalkészség csak gyakorlati úton, külső segítséggel fejleszthető.	3,22	,99	3,62	,95	,00

A * a megfordított skálájú változót jelöli.

A tanárok esetében az egységes megítélés szempontjából több állítás is problematikus. Az egyik (itt a legnagyobb a tanári minta szórása), hogy a megfelelő kifejezés keresése (ő-zés) nem tartozik a hallgatóságra, illetve, hogy a biztonságos beszéd alapját a megfelelő beszédlégzés teremti meg. Erősen szórtak a tanári vélemények arra vonatkozóan is, hogy annak, aki a felsőoktatásban tanul szüksége lehet-e (még) beszédoktatásra. Sem a kérdés, sem a válasz nem szól arról, hogy hol, kitől,

hogyan, szerezhető meg az előzetes tudás, az viszont egyértelműen kiderül, hogy a hallgatók véleménye egységesen és jelentősen különbözik az oktatás szükségességére vonatkozóan. Problematikusak azok az állítások is, melyek a nyelvi/ kommunikatív/retorikai kompetencia kimunkálására, a kimunkálás módjára kérdeznék rá. Azt, hogy kinek lenne a feladata a felkészítés, sem a hallgatók, sem a tanárok nem tudják megmondani. Mindkét esetben a leggyakoribb válasz a „talán” a felsőoktatási intézmény feladata kategóriába érkezett, de a vélemények erősen megoszlanak. A hogyant illetően már jelentős a két minta vélekedése közötti különbség.

A hallgatók vélekedésében a legegységesebb a megítélés az előadás céljára és feladatára vonatkozik. A hallgatók megítélésében a tanári magyarázat célja és feladata az anyag érthetővé tétele, valamint a mondanivaló kiemelésével segíteni a feldolgozást, jó hangzású beszéddel motiválni (itt is jelentős a különbség a hallgatói és tanári megítélés között).

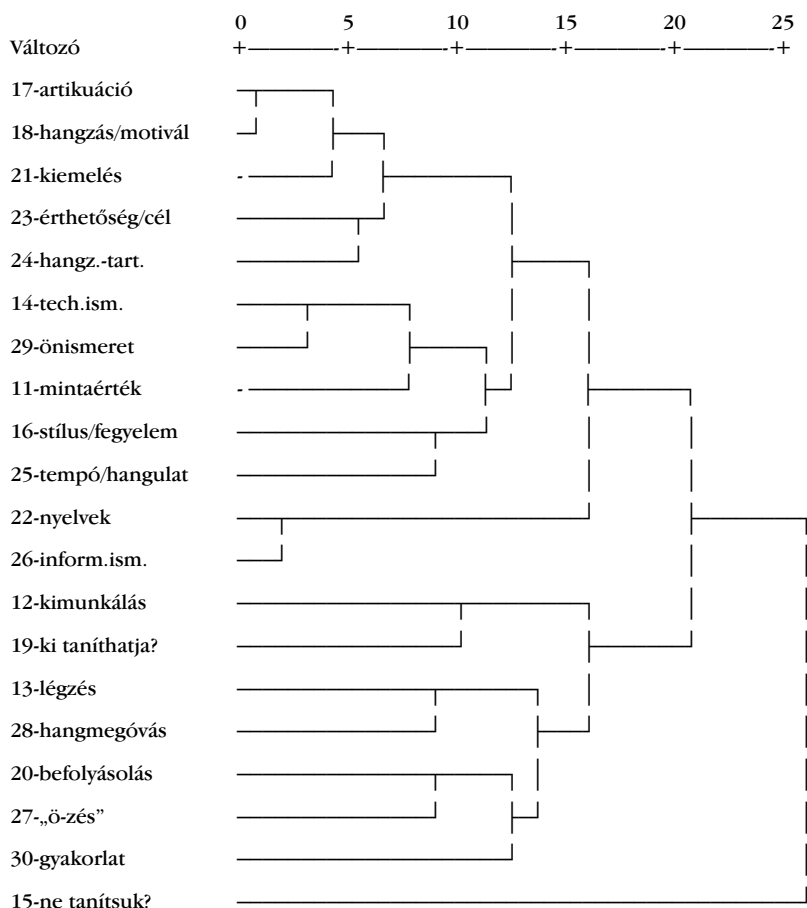
Az önismeretre vonatkozó állítás, miszerint a tanár ismerje a beszéde sajátosságait, valamint a beszéd technikai elemeinek ismeretére vonatkozó érték közel megegyezik az egyes elemekre (a hasznosságra, annak egyes elemeire pl. a beszédtempóra, a légzésre) vonatkozó értékekkel. A mintaértékre és az artikulációra vonatkozó értékek megegyeznek. Feltűnő a nyelvismeret és informatikai ismeret vonatkozásában megjelenő jelentős vélekedésbeli különbség.

Bármily meglepőnek is tűnik, mind a tanárok, mind a hallgatók vélekedésében az artikuláció megítélése a legegységesebb. A tanári vélekedésben a legmagasabb az átlagértéke (megelőzve a nyelvismeretet, az informatikai ismereteket, de az önismeretet és mintaértéket is). Vagyis *a megkérdezettek véleménye megegyezik abban, hogy a pontosan artikulált szöveg könnyíti a megértést.*

Az egyes állítások (változók) közötti összefüggés elemzésére többféle számítást, illetve csoportosító eljárást is elvégeztem. A kérdőív változó rendszerének kidolgozása egy meghatározott, jól körüljárható csoportosítás szerint készült (ezt igazolta a faktoranalízis is, amelynek a KMO értéke 767 és a függetlenségre vonatkozó Bartlett-próba is eredménytelen).

A tanulmány végéhez közeledve csupán ízelítőként, vessünk egy pillantást a változók építkezésére, kapcsolódásainak összefüggéseire a klaszteranalízis (egy alulról építkező hierarchikus csoportosító eljárás) segítségével. Az alábbi SPSS ábra jól szemlélteti, hogy olyan csoportok jöttek létre, melyeknek elemei a legszorosabban kapcsolódnak egymáshoz vagy jól elkülönülnek a többi elemtől. Kitűnik az ábrából, hogy a 15-ös változó (*Aki a felsőoktatásban tanul annak már nincs szüksége beszédoktatásra*) egy erőteljesen elkülönülő elem.

1. ábra. Tanári vélekedés – a felmérés változó rendszerének dendrogramja.

4. Összegzés

Vannak kérdések melyeket oly könnyen és gyorsan megválaszolunk, és vannak olyanok, ahol nem tudni miért, de elbizonytalanodunk, pedig...

A tanítás – tanulás folyamatában a beszéd mind a tanári, mind a hallgatói megítélésben munkaeszköz. Mintaértékű használatához (töreksenek erre a megkérdezett tanárok) ismerni kell a beszéd technikai eszköztárát, ismernie kell, mert hasznos. A beszéd hasznosságára vonatkozóan mind a tanárok, mind a hallgatók egyet értettek abban, hogy a jól artikulált szöveg könnyíti a megértést (hozzá hasonlóan magas értékek csak a mondanivaló kiemelésére vonatkozóan fogalmazódott meg).

Figyelemre méltó adatokat kaptunk a tanítás módjával kapcsolatban. A felmérésben résztvevő tanárok közel 60%-a gondolja úgy, hogy szakmai előírások, elvárások alapján tanít. Vagyis, hogy a verbális közlés eredményessége azoktól az ismeretektől

és képességeiktől függ, amit megtanultak. De hol, hiszen a felső- oktatásban tanító tanárok mindössze 25%-a részesült felsőfokú tanulmányai alatt beszédoktatásban.

Figyelemre méltó az a megítélésbeli különbség is, ami a tanárok és hallgatók között a beszédben rejlő befolyásoló erő vonatkozásában fenn áll. A hallgatók úgy vélik, hogy a beszéd a befolyásolás hatékony eszköze, és szerintük a tanári előadás legfontosabb célja és egyben feladata, az anyag érthetővé tétele és a jó hangzás általi motiválás.

Jelentős különbség mutatkozik annak megítélésében is, hogy aki a felsőoktatásban tanul, annak ne lenne szüksége (már) beszédoktatásra. Ugyanakkor egyik esetben sem ölt határozott körvonalat a megfogalmazott véleményekben, hogy a felkészítés kinek, milyen formában lenne a feladata. A leggyakoribb válasz, a „talán” a felsőoktatási intézmény feladata. Ugyan ezt a bizonytalan „talán” megítélést és erőteljes szórást kapjuk válaszul a felkészítés módjára vonatkozóan is. A beszédkézség „talán” gyakorlati úton fejleszthető, amihez „talán” külső segítséget kell nyújtani a hallgatóknak. De legalább abban megegyezik tanáraink és hallgatóink véleménye, hogy minden nyelvtanár képes a beszéd technikai elemeinek, a hangzás elemeinek tanítására.

A dolgozat végén, összegzésként, a válaszadók megjegyzéseit hívom segítségül. R. Lídia (közgazdaságtan) szerint „szükség lenne a tananyagok és a képzési formák olyan átalakítására, amely növeli a jelenlegi állapothoz képest a szóbeliség arányát”. Sz. Tibor (nyelvtudományi tanszék) arra hívja fel a figyelmet, hogy „a tanárképzésben (különösen a leendő magyartanárok esetében) mindenképpen komolya(bba)n kellene venni a beszédkultúrát, s ezért – még a kreditrendszerben is – megkerülhetetlenül kötelezővé tenni az ehhez hozzájáruló tárgyakat (stilisztika, nyelv-/beszédművelés, retorika), hogy ilyen iskolázottság nélkül ne végezessen magyartanár-jelölt!”. Sz. Péter (informatika) arra mutat rá, hogy a tényleges eredményekhez „a felsőoktatásban működő oktatók képzésére is szükség lenne mind pedagógia, mind retorikai vonatkozásban”.

És hogy mindezt miért? Mert, ahogy F. Andrea (bölcészkar) írja „a beszédtechnika nem csupán a tanárjelölteknek fontos, számukra azonban nélkülözhetetlen. Mert „általános- és középiskolai kollégák szenvednek sokat attól, hogy nem tudnak takarékoskodni a hangjukkal, és a napi 4-5 tanóra megtartása után berekednek.” – írja Kné T. Mária (magyar nyelv és irodalom). Mert „a hatékony kommunikációnak alapvető feltétele a megfelelő artikuláció, a jó beszédkézség, s ez különösen fontos minden olyan pályán, ahol emberekkel (emberekhez) beszélünk” (Eöry, főiskolai hallgató). És mert Kodály Zoltán szavait kölcsönözve: „semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása”.

Irodalom

- Lantos ERzsébet 2005. *A felsőoktatásban tanító tanárok beszédhez való viszonya*. Szakdolgozat. SZTE BTK pedagógia kiegészítő szak, Szeged.
- Lantos Erzsébet 2005. *Ha a beszéd munkaeszköz. Beszédkutatás 1. Beszédhez való viszony a magyar felsőoktatásban*. HangÁr, Budapest.